

Η συμβολή του προγράμματος του Νηπιαγωγείου στην ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων

Γενειατάκη Ειρήνη, τ. Σχολ. Σύμβουλος Π.Α.

Ο Ν. 1566/85 ορίζει, ότι: "Ο ευρύτερος σκοπός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (τμήμα της οποίας είναι το Νηπιαγωγείο), είναι να συμβάλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των μαθητών, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά.

Ειδικότερα για το Νηπιαγωγείο ορίζεται, ότι βοηθάει τα νήπια:

- να καλλιεργούν τις αισθήσεις τους και να οργανώνουν τις πράξεις τους, κινητικές και πνευματικές,
- να εμπλουτίζουν και να οργανώνουν τις εμπειρίες τους από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και να αποκτούν την ικανότητα να διακρίνουν τις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μέσα σε αυτό,
- να αναπτύσσουν την ικανότητα κατανόησης και έκφρασης με σύμβολα γενικά και ιδιαίτερα στους τομείς της γλώσσας, των μαθηματικών και της αισθητικής,
- να προχωρούν στη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων, που θα τα βοηθούν στη βαθμιαία και αρμονική ένταξή τους στην κοινωνική ζωή, και
- να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες ελεύθερα και αβίαστα μέσα στο πλαίσιο του οργανωμένου περιβάλλοντος, να εθίζονται στην αμφίδρομη σχέση ατόμου - ομάδας.

Τα παραπάνω δείχνουν, ότι ο νομοθέτης στοχεύει σε ένα αρκετά συγκεκριμένο και ευρύ πλέγμα ικανοτήτων, που αφορούν τόσο τη νοητική, όσο και την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη. Βέβαια, ο δρόμος από τη σύλληψη του νομοθέτη, ως την υλοποίησή της είναι μακρύς, καθώς συνδέεται με ένα πλήθος παραγόντων, που ανάλογα την επιτρέπουν ή την παρεμποδίζουν.

Παρόλο που δεν μπορούμε να ισχυριστούμε, ότι οι συνθήκες λειτουργίας των Νηπιαγωγείων μας είναι ιδανικές, ωστόσο θα ήταν παράλειψη να μην επισημανθεί, ότι έχουν γίνει σημαντικά βήματα που επιτρέπουν αρκετή αισιοδοξία. Τα βήματα αυτά αφορούν:

- Στη βελτίωση της κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής
- Στη μείωση του αριθμού των νηπίων ανά νηπιαγωγό
- Στη μόρφωση των νηπιαγωγών στα πανεπιστήμια
- Στην επιμόρφωση των ήδη υπηρετούντων
- Στην άνθιση της βιβλιογραφίας σχετικής με την προσχολική ηλικία
- Στην εφαρμογή αναλυτικού προγράμματος βασισμένου στις σύγχρονες ψυχο-παιδαγωγικές θεωρίες

Το αναλυτικό πρόγραμμα προσδιορίζει την εργασία του ελληνικού νηπιαγωγείου, που υλοποιώντας το Ν. 1566/85, τονίζει, ότι "αφετηρία και σημείο αναφοράς για τη σύνταξή του αποτελεί η ισόρροπη και ολόπλευρη ανάπτυξη των νηπίων". Για το λόγο αυτό, το πρόγραμμα χωρίζεται σε 4 ευρείς τομείς ανάπτυξης, δηλαδή ψυχοκινητικό, κοινωνικο-συναισθηματικό, αισθητικό και το νοητικό - δεξιότητες. Μέσα από την ανάπτυξη των παραπάνω τομέων επιδιώκεται, ώστε το νήπιο:

- Να γνωρίσει τον εαυτό του
- Να επικοινωνήσει με τους άλλους
- Να επιδράσει αμφίδρομα στο περιβάλλον που ζει

Ειδικότερα το αναλυτικό πρόγραμμα, "έχει δομηθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να προχωρεί η οργάνωσή του σταδιακά από τις γενικές ενότητες στις επιδιώξεις, στις επιμέρους ενότητες και τέλος στους στόχους, η υλοποίηση των οποίων βρίσκεται μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων των νηπίων και αποτελεί κύρια φροντίδα της καθημερινής παιδευτικής πράξης".

- Περιλαμβάνει στόχους διατυπωμένους εξελικτικά, ώστε να ανακλώνται σε αυτούς το επίπεδο της εξέλιξης, στο οποίο βρίσκονται τα νήπια και το επίπεδο ανάπτυξης που επιδιώκει να επιτύχει στο σημείο αυτό το νηπιαγωγείο.

- Περιλαμβάνει ενδεικτικές δραστηριότητες επίσης σύστοιχες με τους στόχους και το γενικότερο επίπεδο των νηπίων.

Το πρόγραμμα είναι πλούσιο σε ενότητες που καλύπτουν κάθε τι που σχετίζεται με τον κάθε τομέα. Ακόμη πλουσιότερο είναι σε στόχους, καθώς υπάρχουν ενότητες που υλοποιούνται με περισσότερους από έναν στόχους. Τέλος οι δραστηριότητες που υλοποιούν τους στόχους, επειδή, όπως ήδη τονίστηκε, είναι ενδεικτικές, μπορούν να γίνουν άπειρες ή να περιοριστούν στο μέτρο που κρίνει ο/η Νηπιαγωγός. Φάνηκε ακόμη η μεγάλη σημασία που δίνει το πρόγραμμα στη δημιουργικότητα, καθώς επιστέγασμα όλων των ενότητων, σε όλους τους τομείς, αποτελεί η δημιουργική έκφραση του νηπίου, που υποκινείται μέσα από τις καταστάσεις προβληματισμού.

Το ίδιο σημαντική θέση κατέχει στο πρόγραμμα και η γλωσσική ανάπτυξη. Γι' αυτό η συμβολή της γλώσσας ως μέσου περιγραφής και ρύθμισης των δραστηριοτήτων (ψυχο-κινητικός τομέας), ως μέσου οικοδόμησης των χωρικών σχέσεων και των οργανωμένων γνώσεων και ως μέσου επικοινωνίας, οργάνωσης της κοινωνικής συμπεριφοράς και εσωτερίκευσης των κοινωνικών κανόνων (κοινωνικο-συναισθηματικός) τίθεται ως προμετωπίδα των στόχων κάθε τομέα.

Για την εφαρμογή του προγράμματος συστήνεται στους νηπιαγωγούς:

- Να αντλούν κατά καιρούς τους στόχους τους από όλους τους τομείς ανάπτυξης, ώστε να επιτυγχάνεται η ολόπλευρη ανάπτυξη του νηπίου.
- Να επισημαίνουν τη διαπλοκή των στόχων από τους διάφορους τομείς, ώστε να επιτυγχάνεται η ισόρροπη ανάπτυξη.
- Να εμπλέκουν κατά καιρούς όλα τα νήπια στον κύκλο των εμπειριών και μάθησης που προβλέπει το πρόγραμμα, για να εξασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες σε όλα τα νήπια.
- Να ασχολούνται άλλοτε σε ομάδες, άλλοτε σε ολόκληρη την τάξη και άλλοτε να εξατομικεύουν την αντιμετώπιση εκείνων των νηπίων που παρουσιάζουν προβλήματα μάθησης ή συμπεριφοράς.

Στο βιβλίο του/της Νηπιαγωγού περιέχονται για τις δραστηριότητες κάθε τομέα αντίστοιχες μεθοδολογικές οδηγίες που διευκολύνουν τη διδακτική προσέγγιση.

Παρόλο που, τόσο το περιεχόμενο του προγράμματος, όσο και οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις είναι βασισμένες στις σύγχρονες ψυχοπαιδαγωγικές αντιλήψεις για την προσχολική αγωγή, τονίζεται ότι "δεν αποτελούν πανάκεια και τροχοπέδη της εφευρετικότητας του/της Νηπιαγωγού. Ο/Η Νηπιαγωγός έχει επομένως αρκετή ελευθερία να δομήσει τα καθημερινά του/της προγράμματα σύμφωνα με τις συνθήκες που επικρατούν στην ιδιαίτερη περιοχή που εργάζεται, έτσι που να αντανakλούν τη δική του/της ανεπανάληπτη προσωπικότητα, τις κλίσεις και τις δεξιότητές της. Το περιεχόμενο των δραστηριοτήτων αντλείται από τον ίδιο ή τους διαφορετικούς κύκλους των εμπειριών και γνώσεων που προσφέρει το φυσικό και κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον".

Χαρακτηριστική και ουσιαστική βοήθεια προσφέρει στο/στη Νηπιαγωγό το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται κατά τη διατύπωση των στόχων, γιατί δίνει το στίγμα και τον/την προσανατολίζει στις επιδιώξεις και τις απαιτήσεις που πρέπει να έχει από τα παιδιά κατά την επεξεργασία κάθε στόχου, ο οποίος αντανakλά το γενικό επίπεδο ανάπτυξης των παιδιών και το επίπεδο που επιδιώκεται να φτάσουν. Έτσι φράσεις, όπως: να αναπτύξουν, να συνειδητοποιήσουν, να αντιληφθούν, να προϊδεαστούν, να ανακαλύψουν, να εκφράζουν, να επινοούν, να συντονίζουν, να επιτύχουν, να διαμορφώσουν, να μνηθούν, να υιοθετούν, να προάγουν, να αποκτούν εμπειρίες, να οικοδομήσουν, να εξοικειωθούν, να γνωρίσουν, να βιώσουν, να προσεγγίσουν, να διακρίνουν, να επικοινωνούν, να συσχετίζουν, να απεικονίζουν, να αναδιοργανώνουν, να μετασχηματίζουν, κτλ., είναι όχι μόνο χαρακτηριστικές, αλλά και ταυτόχρονα προσδιοριστικές των ικανοτήτων και δεξιοτήτων που το Νηπιαγωγείο επιδιώκει να αναπτύξει.

Θα αναφερθούμε ακόμη σε ορισμένες βασικές αρχές, μέσα από τις οποίες επιδιώκεται η εφαρμογή του προγράμματος, μια και σημασία δεν έχει μόνο τι θέλουμε να δώσουμε στο παιδί, αλλά και το πώς, το πότε και με ποια μέσα.

Πρώτη αρχή

Η δημιουργία της κατάλληλης παιδευτικής ατμόσφαιρας

Αυτό αποτελεί το κλειδί για την εφαρμογή όλων των προγραμμάτων και εδώ αποχτά μια ιδιαίτερη βαρύτητα, γιατί το μικρό παιδί, που για πρώτη φορά αφήνει το προστατευτικό οικογενειακό περιβάλλον, αντιμετωπίζει αρκετές δυσκολίες να δεχτεί τους κανόνες και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις ενός κόσμου με άγνωστα πρόσωπα και με οργανωμένο πρόγραμμα. Όμως η κατάλληλη παιδευτική ατμόσφαιρα του εξασφαλίζει εκείνες τις συνθήκες, μέσα από τις οποίες θα μπορεί να αισθάνεται προστασία, ασφάλεια, εμπιστοσύνη, αυτοπεποίθηση. Ο Piaget θεωρεί πρωταρχικής σημασίας τους παραπάνω στόχους και τονίζει, ότι "η ανησυχία και η ανασφάλεια που νιώθει το παιδί, παρεμποδίζει την ανάπτυξη όλων των τομέων της προσωπικότητάς του".

Ικανοποιώντας το Νηπιαγωγείο τα παραπάνω αισθήματα του παιδιού, του ανοίγει το δρόμο να προσεγγίζει τους άλλους (παιδιά και ενήλικες) και να αναπτύσσει διαπροσωπικές σχέσεις, σε τρόπο που να κοινωνικοποιείται, να δρα και να επενεργεί στα πράγματα, να εξερευνά, να πειραματίζεται, να ανακαλύπτει, να ερευνά και να παίρνει απαντήσεις σε τρόπο που να αναπτύσσεται νοητικά, να απορεί και να θαυμάζει, να κατασκευάζει και να δημιουργεί σε τρόπο που να προάγεται η αισθητική του και η δημιουργικότητά του.

Δεύτερη αρχή

Η οργάνωση πλούσιου σε ερεθίσματα σχολικού περιβάλλοντος

Η μορφωσιογόνος επίδραση του σχολικού περιβάλλοντος με τα πλούσια ερεθίσματα ενεργοποιεί το δυναμικό του παιδιού και το ωθεί σε πρωτοβουλίες, υπευθυνότητα και δράση. Αν το παιδί που αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και δράση είναι παιδί με βούληση, έχει ασφαλώς σημασία το εύρος και το είδος των πρωτοβουλιών και της δράσης που του επιτρέπει το οργανωμένο περιβάλλον. Από την άποψη αυτή το Νηπιαγωγείο είναι οργανωμένο σε γωνιές και περιοχές παιχνιδιού και εργασίας εξοπλισμένες με ανάλογα υλικά και εργαλεία, που αποτελούν πόλους έλξης και συσπείρωσης των παιδιών και τους επιτρέπουν μια πολυποικίλη δράση και εμπειρία σε πολλά επίπεδα. Από την άλλη πλευρά, η καλαισθησία και η λειτουργικότητα του Νηπιαγωγείου:

- Διευκολύνουν την παιδαγωγική ατμόσφαιρα, καθώς προσανατολίζουν το παιδί και του προσφέρουν αισθήματα τάξης και σιγουριάς.
- Βοηθούν το παιδί να αντιλαμβάνεται τη λογική δομή του κόσμου του και τις σχέσεις που τον διέπουν, καθώς επεμβαίνει, επενεργεί και χειρίζεται δυναμικά το χώρο και τα υλικά αυτών των περιοχών.
- Επιτρέπουν στο παιδί να συνειδητοποιεί τα όρια και τους κανόνες, που διέπουν τις ανθρώπινες σχέσεις, καθώς η επιθυμία για τον ίδιο χώρο και το ίδιο παιχνίδι το φέρνει σε αντιπαράθεση με άλλα παιδιά με συνέπεια τη σύναψη σχέσεων ή την πρόκληση συγκρούσεων.
- Συμβάλλουν στη φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού, καθώς αποτρέπουν τη συνεχή καθιστική θέση στην καρέκλα, αφού αυτό μπορεί να παίζει και να δουλεύει σε διάφορες στάσεις, να αδρανεί και να ξεκουράζεται, όταν το κρίνει αναγκαίο.
- Προκαλούν τη δημιουργικότητα του παιδιού, καθώς ο χώρος εκπέμπει ερεθίσματα και υποβάλλει ιδέες.

Αυτή η καθημερινή αντιπαράθεση του παιδιού με τα πράγματα, τα πρόσωπα και τις καταστάσεις προκαλεί μια διαρκή κινητικότητα σώματος και πνεύματος, που οξύνει την κρίση και ανατροφοδοτεί την περιέργεια, το αποκεντρώνει και το κάνει αυτόνομο.

Τρίτη αρχή

Η δημιουργία καταστάσεων προβληματισμού

Οι προβληματικές καταστάσεις που προκύπτουν, είτε από την οργάνωση του περιβάλλοντος, είτε από σκόπιμη παρέμβαση του/της Νηπιαγωγού, προκαλούν συγκρούσεις και επανατροφοδότηση

στη σκέψη του νηπίου σε τρόπο που να προβλέπει, να ερευνά, να πειραματίζεται, να συγκρίνει, να ανακαλύπτει σχέσεις, να ταξινομεί και με αυτόν τον τρόπο να οικοδομεί τους απαραίτητους μηχανισμούς για την κατάκτηση της γνώσης. Παράλληλα με τη σκέψη προάγεται και ο προφορικός λόγος, γιατί το παιδί εκφράζει λεκτικά τις προβλέψεις, τις ιδέες, τα αποτελέσματα της δράσης του και επενδύει λεκτικά η δράση και τον πειραματισμό του.

Τέταρτη αρχή

Η προτροπή για ποικίλες κινητικές δραστηριότητες

Σύμφωνα με τα πορίσματα των σύγχρονων παιδαγωγικών ερευνών "η γνώση πηγάζει από τις κινητικές πράξεις του αναπτυσσόμενου ατόμου πάνω στα αντικείμενα και τις καταστάσεις, που βαθμιαία εσωτερικεύονται και μετασχηματίζονται σε νοητικά ενεργήματα". Ήδη αναφερθήκαμε στη θετική σχέση κινητικών και νοητικών πράξεων και στην ανατροφοδότηση των μεν από τις δε. Ιδιαίτερα σε αυτή την ηλικία που το παιδί στερείται της ικανότητας να σκέφτεται αφηρημένα, πρέπει να έχει την ευκαιρία να δοκιμάζει με όλες του τις αισθήσεις τα πράγματα, για να οικειοποιηθεί τις έννοιές τους. Αυτός ο πολυειδής χειρισμός των πραγμάτων επιτρέπει στο παιδί να προβαίνει σε ποικίλες συγκρίσεις, εκτιμήσεις, ταξινομήσεις, διατάξεις κτλ., μέσα από τις οποίες ουσιαστικά δομεί τις γνώσεις του.

Πέμπτη αρχή

Οργάνωση της υποβοήθησης των νηπίων για να οικοδομούν μόνα τους τις διάφορες γνώσεις και να αναπτύσσουν τις δεξιότητές τους

Όλες οι αρχές που αναφέρθηκαν μέχρι τώρα υπηρετούν και αυτή την αρχή. Αυτή βασίζεται στα δεδομένα της γνωστικής ψυχολογίας, σύμφωνα με τα οποία η γνώση δεν μεταβιβάζεται από το δάσκαλο στο παιδί με τον προφορικό λόγο, ούτε μόνο ανακαλύπτεται, αλλά βασικά οικοδομείται, καθώς το παιδί επενεργεί στα πράγματα και καθώς ωριμάζει σταδιακά η σκέψη του και αναπτύσσεται η λογική του. Από την άποψη αυτή και όλες οι αναπαραστάσεις (θεατρικό παιχνίδι, κουκλοθέατρο, δραματοποίηση) που το παιδί επιχειρεί με το σώμα του, με τις ποικίλες κατασκευές, τις χειροτεχνίες και τη ζωγραφική είναι μεγάλης σημασίας, γιατί προάγουν τη συμβολική λειτουργία και οδηγούν το παιδί από τις απεικονίσεις στα σημεία και από τα σημεία στα σύμβολα.

Έκτη αρχή

Η άντληση στόχων από τους τομείς ανάπτυξης του προγράμματος ή από αυτούς που αναδύονται από τα ερεθίσματα των νηπίων

Το ημερήσιο πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου διευκολύνει ιδιαίτερα την παραπάνω αρχή, γιατί παρέχεται μέσα από δύο ειδών δραστηριότητες, τις οργανωμένες και τις αυθόρμητες. Κατά τις οργανωμένες δραστηριότητες οι στόχοι προκαθορίζονται από το Νηπιαγωγείο με γνώμονα το αναπτυξιακό επίπεδο των παιδιών. Κατά τις αυθόρμητες αντίθετα οι στόχοι αναδύονται μέσα από τα πηγαία ενδιαφέροντα των παιδιών που υπηρετούν την ευκαιριακή μάθηση.

Όπως και το οργανωμένο περιβάλλον προκαλεί και ανατροφοδοτεί τη δράση, έτσι και τα δύο είδη δραστηριοτήτων ανατροφοδοτούνται και το ένα παραπέμπει στο άλλο. Η ώρα π.χ. των οργανωμένων δραστηριοτήτων προσφέρει στα παιδιά ερεθίσματα, που μπορούν να επεκτείνουν και επεξεργαστούν στην ώρα των αυθόρμητων από το δικό τους κίνητρο. Βέβαια είναι γνωστό, πόσο το ίδιο το κίνητρο και ενδιαφέρον κινητοποιεί το δυναμικό του παιδιού και του ωθεί σε καταβολή μεγάλης προσπάθειας. Και ασφαλώς τα παιδιά που βυθίζονται στο παιχνίδι ή την εργασία τους αποχτούν σταδιακά στρατηγικές να συγκεντρώνουν την προσοχή τους, να οξύνουν την παρατηρητικότητα και την κρίση τους, ιδιότητες που θα τα υπηρετούν σ' όλη τους τη ζωή και πρώτα απ' όλα στη σχολική. Αντίθετα την ώρα των αυθόρμητων δραστηριοτήτων ο/η Νηπιαγωγός μπορεί να πάρει ερεθίσματα από τη δράση των παιδιών, να επεκτείνει και να αναδιοργανώσει τις γνώσεις τους σε ένα ανώτερο επίπεδο.

Αυθόρμητες και οργανωμένες δραστηριότητες είναι μεγάλης σημασίας, γιατί, οι μεν αυθόρμητες αποτελούν το παιδο-κεντρικό μέρος του προγράμματος, κατά το οποίο το παιδί έχει τη δυνατότητα να αποφασίζει και να πραγματοποιεί τις ιδέες του και επίσης να καθορίζει της δράσης του, τη διάρκειά του, τον τρόπο, τον τόπο και το σύντροφο με τον οποίο θα παίξει ή θα δουλέψει, πράγμα πολύ βασικό για την ανάπτυξη της αυτονομίας του. Όσο για τις οργανωμένες

δραστηριότητες, αυτές προσφέρουν στα παιδιά την δυνατότητα να ασκούνται στο να εκτελούν ό,τι οι άλλοι έχουν καθορίσει, γεγονός πολύ σημαντικό για τη ζωή, ιδίως τη σχολική, όπου όλα είναι εκ των προτέρων καθορισμένα. Ακόμα οι ικανότητες που το παιδί αποχτά από το ένα είδος δραστηριοτήτων υπηρετούν το άλλο είδος. Έτσι, π.χ. η πειθαρχία και ο έλεγχος του σώματος που το παιδί απέκτησε κατά τις ψυχοκινητικές δραστηριότητες είναι αυτές που θα του επιτρέψουν να καθίσει και να ασχοληθεί με κάτι που επέλεξε στις αυθόρμητες, αλλά και αργότερα στο σχολείο του για να εκτελέσει τα μαθήματά του.

Κατά τον ίδιο τρόπο το παιδί που με ευχαρίστηση παρακολουθεί ένα συναρπαστικό παραμύθι, μια παράσταση κουκλοθέατρου, ένα όμορφο μουσικό κομμάτι, κτλ., ή που ανταποκρίνεται σε κάποιες φόρμες, μοτίβα, παραγγέλματα, κτλ., αποκτά στρατηγικές να συγκεντρώνει την προσοχή του σε τρόπο που να μπορεί να ακούει και να παρακολουθεί αργότερα το δάσκαλό του.

Έβδομη αρχή

Η εμπύχωση των δραστηριοτήτων και των αντικειμένων απασχόλησης, ώστε να διευκολύνεται η αφομοίωσή τους από την πλευρά των νηπίων

Η αρχή αυτή παραπέμπει στη θέση του Bruner για τον "έντιμο τρόπο", με τον οποίο πρέπει να παρέχεται στα παιδιά η γνώση. Το Νηπιαγωγείο διαθέτει ένα πλήθος ευχάριστων και γι αυτό δραστικών μέσων, που να κάνουν εύληπτη από τη νήπια κάθε είδους γνώση. Τα μέσα αυτά εκτείνονται από το παραμύθι, την ποίηση, το τραγούδι, τις αναπαραστάσεις, τη μουσική, το χορό, το κουκλοθέατρο και κυρίως ως τα κάθε λογής παιχνίδια, που αποτελούν ένα είδος "προνομιούχου μάθησης".

Με τις παραπάνω περιγραφές πιστεύουμε, ότι δώσαμε μόνο μίαν αδρή εικόνα του περιεχομένου και των αρχών του προγράμματος του Νηπιαγωγείου, μέσα από την οποία φαίνεται πόσο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει στη θεμελίωση και ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων στο παιδί, που θα το υπηρετήσουν τόσο στη σχολική, όσο και την μετέπειτα ζωή του.

Παραπομπές

- Ο.Ε.Δ.Β., Βιβλίο δραστηριοτήτων για το Νηπιαγωγείο.
- E.Cammii - R. Dervies, Η θεωρία του J. Piaget και η προσχολική αγωγή.